

Jönköpings kommun
551 89 Jönköping

2009-09-25
1 (17)
Dnr: 00-2008:474

Utbildning för nyanlända elever

Kvalitetsgranskning av Rydbergsskolan och Alfred Dalinskolan i Jönköpings kommun

Sammanfattande bedömning

- Skolinspektionen bedömer att kommunen har ett bra mottagande av nyanlända elever som kommer till Rydbergsskolan. Kommunen behöver dock upprätta en handlingsplan för hur mottagandet går till och samtliga mottagande skolor behöver utarbeta rutiner för hur introduktionen ska ske så att eleven får en möjlighet att snabbt komma in i skolans sociala gemenskap.
- Skolinspektionen bedömer att kommunen har en medvetenhet om vikten av att ämnes- och språkkunskaper ska utvecklas successivt och hand i hand. Trots detta sker inte undervisning utifrån kursplanernas mål i alla ämnen, och eleverna ges emellanåt på felaktiga grunder inte betyg. Att undervisningen inte sker i alla ämnen utifrån elevernas nivå beror dels på en bristande kartläggning av elevernas kunskaper och förmågor, samt på brister i organisation som gör att eleverna inte ges en likvärdig utbildning och behandling som elever i övriga grundskolor i kommunen får del av.

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildning för nyanlända elever under perioden januari till juni, 2009. Granskningen av Rydbergsskolan, årskurs 7–9, och Alfred Dalinskolan, årskurs 7–9, i Jönköpings kommun ingår i detta projekt. Övergripande iakttagelser och slutsatser inom området kommer att redovisas i Skolinspektionens rapport "Utbildning för nyanlända elever".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen och projektplanen för kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats;
(<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot

områden i behov av förbättring samt görs ett urval av huvudmän och skolor som granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

Tidigare studier har visat att många av de lärare och skolledare som möter nyanlända elever har ett djupt engagemang och en stor öppenhet mot eleverna och deras vårdnadshavare. Men nyanlända elever får ändå inte alltid en utbildning som är likvärdig och heller inte alltid anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Det råder skillnader mellan kommuner i sätt att organisera och genomföra utbildningen och måluppfyllelsen är generellt sett låg. Forskning och tidigare inspektioner visar att den utbildning nyanlända elever får inte alltid är anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Nyanlända elever får ofta ensidigt ägna sig åt att lära sig svenska som andraspråk medan tillgång till andra ämnen många gånger är begränsad. Erfarenheter från inspektion visar också att eleverna inte heller erbjuds undervisning i modersmålet eller studiehandledning i modersmålet i tillräcklig utsträckning. Många nyanlända elever upplever enligt tidigare studier svårigheter i kontakten med andra elever och att bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot kommunernas och skolornas insatser för att nyanlända elever ska få en likvärdig utbildning med god kvalitet. Totalt har 14 kommuner och 30 grund- och gymnasieskolor i landet granskats.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad kommun och i vissa fall även skolor, där Skolinspektionen tar ställning till om kommunen uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet undervisningen bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar kommunen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Jönköpings kommun har ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslutet består av dokument från kommunen, Rydbergsskolan årskurs 7–9, och Alfred Dalinskolan, årskurs 7–9, samt av information som samlats in vid intervjuer den 25 och 26 mars. I kommunen och skolorna genomfördes intervjuer med politiker, förvaltningschef, rektorer samt ett urval av lärare och elever. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för kommunen och skolorna har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen. Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Jönköpings kommun har varit Jacqueline Engdahl, Marcus Johansson, Helena Olivestam Torold och Iréne Sehlin.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat två olika frågeområden med underliggande delfrågor.

Hur är det att vara nyanländ elev i skolan?

Fokus i denna kvalitetsgranskning har varit att granska skolornas förmåga att genom en individuell planering anpassa undervisningen till varje elev samt i vilken utsträck-

ning skolorna utgör en trygg miljö med inriktning mot lärande. I de fall granskningen finner att kommunen/skolan lyckats möta elevens behov på ett bra sätt har också undersökts vad som gjort att de lyckats. I motsvarande fall har undersökts vilka hinder som finns.

I detta sammanhang har även undersökts hur kommunens strategier för de nyanlända ser ut, hur samverkan mellan olika berörda parter i samhället fungerar och i vilken utsträckning skolan har fungerande rutiner för mottagande och skolinledning. Vidare har eventuell förekomst av kränkningar undersökts.

I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Huvudfokus inom detta område har varit på vilket sätt man kan se att undervisningen är organiserad utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar, om skolan validerar elevens kunskaper och utformar undervisningen så att eleven får fortsätta att utvecklas från sin nivå. Det har också varit viktigt att undersöka vilken kompetens personalen som undervisar de nyanlända har när det gäller språkutveckling samt hur kommunen gör för att få den kompetens som behövs.

Inom detta område har också granskats hur kommunen samordnar sina resurser, om skolan har tydliga rutiner för vem som har ansvar för elevens undervisning, i vilken utsträckning kommunen satsar på modersmålsundervisning. Även frågor om hur skolan och kommunen följer upp elevernas kunskapsutveckling och använder resultaten som grund för analys och omprövning av mål och metoder har behandlats.

Med nyanlända elever avser Skolinspektionen elever som inte har svenska som modersmål och inte heller behärskar det svenska språket och som anländer nära skolstarten eller under sin skoltid i grundskolan, gymnasieskolan eller motsvarande skolor.

Granskningen omfattar elever som anlänt till skolan under år 2008 och 2009.

Skolinspektionens iakttagelser

Förutsättningar

Kommunens grundskolverksamhet styrs av skol- och barnomsorgsnämnden. Verksamheten är uppdelad i femtiotre rektorsenheter, fördelade på tre skolområden, som alla tillhör skol- och barnomsorgsförvaltningen, vilken leds av en förvaltningschef.

Kommunen har tagit emot nyanlända elever sedan 1994 och tog under läsåret 2008/2009 emot 84 elever i grundskolans årskurser 1–9. Den största gruppen inflyttade elever är flyktingar från Irak och Somalia. Arbetskraftsinvandringen från EU-länder som Polen och Tyskland har ökat, och det finns utöver dessa grupper invandring av barn som har anknytning till Jönköpingsbor. På kommunnivå finns inga gemensamma skriftliga riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. Däremot finns offentligt tillgänglig information om modersmålsundervisning att hitta på kommunens hemsida. Denna information är på svenska.

I kommunen finns en rektorsenhet för flerspråkighet, som utöver ansvar för modersmålsundervisningen i kommunen också ansvarar för mottagningsverksamheten för nyanlända barn/elever med utländsk bakgrund som inte kan svenska. Mottagningsverksamheten heter Rydbergsskolan, men verksamheten bedrivs i vuxenutbildningens lokaler, Kunskapens hus. I närheten av dessa lokaler ligger Kålgårdsskolan, som är en grundskola med verksamhet i förskoleklass och till och med årskurs 6. En del av verksamheten sker lokalintegrerad med Kålgårdsskolan avseende gemensam matsal, slöjd- och idrottslokaler, samt gemensam skolgård för de yngre eleverna. Vid Skolinspektionens granskning gick det 84 elever i Rydbergsskolan.

Det varierar hur länge de nyanlända eleverna går i Rydbergsskolan, men det vanliga är att de undervisas där i ett år. Sedan övergår eleverna till en grundskola beroende på var eleverna bor. I ett utvecklingssamtal med eleven, vårdnadshavaren, tolken och mentorsläraren på Rydbergsskolan diskuteras elevens övergångsprocess till hemskolan och beslut om när det är dags för övergång fattas i samråd med vårdnadshavaren. Samtalet dokumenteras i elevens individuella utvecklingsplan, som också skickas över till hemskolan vid övergången som samplaneras av skolorna utifrån elevens individuella behov och förutsättningar. Skolinspektionen har i samband med granskningen besökt Alfred Dalinskolan som är en skola där många nyanlända elever fortsätter skolgång efter utbildningen vid Rydbergsskolan. Vid övergången till Alfred Dalinskolan får eleverna huvuddelen av sin undervisning i sin klass vilket kompletteras med undervisning i en mindre undervisningsgrupp i till exempel i samhällsorienterade ämnen, engelska och matematik.

Jönköpings kommun har tagit fram ett förslag till en ny pedagogisk modell för mottagandet av invandrarbarn/elever. Modellen är tänkt att främja integration och språkutveckling samt medverka till att tiden innan barnet/eleven kan tas emot i sin ordinarie hemförskola/skola ska bli så kort som möjligt. Nuvarande Rydbergsskolan ska omorganiseras till att bli en central mottagningsskola för mottagande av nyanlända elever under en kortare period och verksamheten ska finnas i närhet av en reguljär skola för att underlätta möten med barn/elever i svenskspråkig miljö och möjlighet till samutnyttjande av skolgård. För årskurserna 7–9 på Rydbergsskolan innebär det att nämnden fattat beslut om att deras verksamhet ska lokalintegreras på en centralt belägen 7–9 skola som samtliga nyanlända elever ska fortsätta sin skolgång på, oavsett var de bor i kommunen. Det var tänkt att den nya modellen skulle komma till stånd redan höstterminen 2008, men det var ingen av de centralt belägna 7–9 skolorna som hade möjlighet att ta emot verksamheten på grund av lokalbrist. Till höstterminen 2009 kommer den nya modellen att tas i bruk i stället.

Hur det är att vara nyanlända elev

Mottagande och introduktion

Enligt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever bör kommunen ha riktlinjer för mottagandet av nyanlända elever och skolan bör ha rutiner för hur mottagandet ska gå till. Det är viktigt att dessa riktlinjer inte stannar på en administrativ nivå. Följden kan då bli att organisatoriska lösningar för det första

mottagandet och den fortsatta introduktionen av alla nyanlända elever blir desamma oavsett elevens individuella bakgrund och behov.¹

Av intervjuerna framgår att Jönköpings kommun inte har upprättat några riktlinjer för mottagandet av nyanlända elever. Däremot finns en handlingsplan för introduktion av nyanlända flyktingelever med inledande samtal om möjlighet till skolgång på Rydbergsskolan, och det leder till att arbetet följer väl utarbetade rutiner i de fall föräldrarna väljer att eleverna ska få sin skolgång vid Rydbergsskolan. I de fall föräldrarna väljer skolgång vid annan skola, är det upp till den skolan att utforma introduktionen och mottagandet. Alla nyanlända elever i grundskoleålder kallas till inskrivningssamtal med sina vårdnadshavare på Rydbergsskolan tillsammans med tolk och skolans lärare. Intervjuade elever uppger att detta möte var ett bra möte och att de kände sig väl mottagna. Det är alltid barnens vårdnadshavare som väljer om eleven först ska gå i Rydbergsskolan, eller påbörja sin utbildning direkt i hemskolan. Kommunen rekommenderar dock Rydbergsskolan, eftersom den verksamheten i högre utsträckning än den reguljära skolan kan tillgodose de behov som varje enskild nyanländ elev har. Inskrivningsblankett tillsammans med elevkort skickas av Rydbergsskolans rektor även till den tilltänkta hemskolans rektor för kännedom och en kontaktperson för eleverna i hemskolan utses. I de fall vårdnadshavaren väljer att påbörja utbildningen direkt på hemskolan blir det upp till den enskilda skolan att avgöra hur mottagandet ska gå till, medan det på Rydbergsskolan finns väl utarbetade rutiner för mottagandet och introduktionen i klassen. Intervjuade elever bekräftar att de kände sig välkomna och blev väl omhändertagna utifrån sina behov och förutsättningar.

När eleven gått klart utbildningen på mottagningsenheten och ska över till sin hemskola, uppstår ett behov av nytt mottagande och introduktion. På Alfred Dalinskolan finns dock inga särskilda rutiner för hur detta mottagande ska gå till, utan det är upp till kontaktläraren att själv bestämma. Intervjuade lärare betonar att den överlämning, i form av samtal och dokumentation man får från Rydbergsskolan är mycket bra, men att det ändå kan vara svårt att få ut den informationen till alla berörda lärare inom Alfred Dalinskolan. Det framförs från några lärare en syn på att eleverna ska vara "färdiga" efter att de genomgått utbildningen vid Rydbergsskolan. Att det skulle behöva göras sociala anpassningar för att eleven ska finna sig till rätta har man inte reflekterat över, utan man utgår från att eleven redan känner andra elever. Av intervjuer med lärare vid Rydbergsskolan framgår också tydligt att kvaliteten på överlämnande och mottagande varierar kraftigt mellan skolorna i kommunen.

I genomgången av framgångsfaktorer i arbetet med nyanlända elever som Myndigheten för skolutveckling gjort betonas en god introduktion och hjälp att komma in i den sociala gemenskapen och Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever lyfter också fram att faddrar, mentorer och kamratstödjare kan underlätta elevens väg in i klassens och skolans gemenskap.² Rektorn menar att en styrka

¹ Skolverkets allmänna råd, s. 8 f.

² Skolverkets allmänna råd för arbetet med nyanlända elever, s. 10 f.

med att ha en mottagningsenhet är att kompetensen kring hur man på individnivå kan bemöta nyanlända som kommer med heterogena bakgrunder går att hålla på en hög nivå. Denna bild bekräftas av lärare i modersmål som rör sig på många skolor i kommunen och kan se att personalen i Rydbergsskolan har en god förståelse för de skiftande behov nyanlända elever har.

Skolinspektionen bedömer att det första mottagandet och introduktionen i Rydbergsskolan följer utarbetade strukturer som tydliggör vad som väntar för eleverna och deras vårdnadshavare. Däremot finns inte dessa strukturer formulerade i en handlingsplan så att de gäller för samtliga nyanlända elever i kommunen, vilket kommunen bör åtgärda. Skolinspektionen bedömer vidare att det är viktigt att de mottagande skolorna också utvecklar tydliga rutiner som är kända för all personal kring hur eleverna mottages där.

Trygghet och trivsel

Enligt läroplanen ska eleven i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan ska sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, religion eller för annan kränkande behandling.³

Av mottagningsverksamhetens kvalitetsredovisning från 2007/2008 framgår att lärarnas bedömning är att eleverna är trygga, känner sig sedda och delaktiga i skolan. Intervjuade elever uppger samtliga att de trivs mycket bra i skolan, men några skriver i sina berättelser att det i början var "läskigt" och "pinsamt". En elev skriver "första dagen hade jag inte lust att prata med någon av de andra eleverna. När jag hörde deras skrik och oväsen visste jag inte med vem jag ska prata med. Jag stirrade på alla." Samtliga beskriver hur de snabbt fick kompisar och att allt då känns mycket bättre. Intervjuade lärare betonar att de flesta nyanlända eleverna är oroliga, och behöver mycket samtal. De pekar också på att de konflikter som kan uppstå i stor utsträckning beror på brist på språk, eftersom de inte förstår varandra, men att dessa konflikter snabbt går att lösa. Lärarna betonar att det för de äldre eleverna är ett stort problem att ytermiljön och tillgång till rastlokal är dålig vilket leder till att eleverna inte har något att göra på rasterna, och att det ibland i sin tur leder till att eleverna får skäll av de vuxenstuderande.

Rydbergsskolan arbetar målinriktat, i nära samarbete med vårdnadshavarna, för att klargöra de normer, värden och regler som utgör grunden för skolarbetet och den gemensamma arbetsmiljön. Arbetet tar sig uttryck i hög vuxennärvaro under hela dagen både ute och inne, socioemotionell träning, drama, kontaktövningar och konflikthantering på konkret nivå. Eleverna i årskurs 7–9 får också undervisning i samlevnad. Intervjuade lärare menar att de aldrig kan slå sig till ro, utan ständigt behöver utvecklas och efterlyser därför bland annat i enhetens kvalitetsredovisning mer kompetensutveckling kring värdegrundsarbetet. Intervjuade elever framhåller alla att skolans styrka är kontakten med lärarna.

³ Läroplan för det obligatoriska skolväsendet m.m. 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

Eleverna i Rydbergsskolan äter lunch i Kålgårdsskolans matsal. De får ta maten från en egen matvagn och till skillnad från Kålgårdsskolans matvagn där det serveras två rätter, serveras det vid Rydbergsskolans matvagn enbart en maträtt. För att alla ska kunna äta av denna enda maträtt beställer skolan alltid mat som muslimer kan äta även om merparten av eleverna inte efterfrågar sådan mat. För Skolinspektionen framstår hela förfaringssättet med skilda materbjudanden och uppdelad servering som diskriminerande.⁴

Skolinspektionen bedömer att Rydbergsskolan på ett bra sätt arbetar för att skapa goda och förtroendefulla relationer med eleven och elevens vårdnadshavare, och att detta arbete också leder till en hög trivsel och trygghet för eleverna. Trots detta blir nyanlända elever utsatta för begränsningar som framstår som diskriminerande. Skolinspektionen bedömer att det är väsentligt att kommunen tillser att nyanlända elever får en likvärdig behandling i alla avseenden som övriga elever inom kommunens grundskolor. Diskrimineringsombudsmannen har informerats om rådande omständigheter i skolan.

Delaktighet i social gemenskap

Intervjuade elever berättar att det är först i och med att man ska flyttas över till sin hemskola som man får möjlighet att träffa elever som inte själva är nyanlända. De berättar att man i omgångar får träffa elever från hemskolan för att underlätta övergången. De betonar dock att det vanligaste är att man vid hemskolan håller sig till andra elever med utländsk bakgrund, men att det vore trevligt att få som de uttrycker det "svenska kompisar" – inte minst utifrån att de inser att de ännu lättare då skulle lära sig svenska. Intervjuade lärare bekräftar elevernas bild och betonar att det inte finns några naturliga mötesplatser mellan nyanlända och svenska elever. De menar att för pojkar med idrottsintresse är det lättare, medan det för flickor kan vara mycket svårt att komma ut i en social gemenskap. För att förbättra elevernas möjligheter till kontakter på fritiden har skolan knutit till sig personal som ska arbeta med detta. Vid Alfred Dalins skolan berättar intervjuade lärare att det är vanligast att elever vid skolan umgås med andra elever "inom samma språkgrupp". Detta ses inte som ett problem vid skolan, utan förklaras av behovet att också kunna prata sitt modersmål med sina kompisar. Skolan genomför dock inga särskilda insatser för att öka integrationen eleverna emellan.

Av kommunens dokumentation framgår att man uppmärksammat att den nuvarande modellen för mottagandet bidrar negativt till att nyanlända elever blir isolerade och att det är en stark bidragande orsak till att man vill införa den nya modellen.

Skolinspektionen bedömer att kommunens nuvarande modell för mottagandet leder till att nyanlända elever blir isolerade och att det är väsentligt att kommunen genomför

⁴ Av 1 kap. 4 § punkt 1 diskrimineringslagen framgår att direkt diskriminering är att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med till exempel etnisk tillhörighet.

den planerade förändringen av modellen, så att möjligheten till samvaro för nyanlända elever ökar.

Sammanfattande bedömning

Nyanlända elever vid Rydbergsskolan trivs och känner sig trygga. Skolinspektionen bedömer att kommunen har ett bra mottagande av nyanlända elever som kommer till Rydbergsskolan. Kommunen behöver dock upprätta en handlingsplan som gäller hela kommunen för hur mottagandet går till och samtliga mottagande grundskolor behöver utarbeta rutiner för hur introduktionen ska ske så att eleven får en möjlighet att snabbt komma in i skolans sociala gemenskap. Kommunen måste vidta åtgärder så att nyanlända elever får en likvärdig behandling i alla avseenden med övriga elever i grundskolan.

Undervisningens ändamålsenlighet

Kunskapsresultat

Av mottagningsenhetens kvalitetsredovisning från 2007/2008 framgår att lärarna bedömer att eleverna deltar med lust och glädje i skolarbetet. Utöver detta finns inga resultat eller bedömning av nyanlända elevers kunskapsutveckling i kommunen. Av kommunens dokumentation framgår också att nyanlända elever inte gör nationella prov och heller inte får betyg så länge de går på Rydbergsskolan. Rektorn uppger i intervjuerna att hennes känsla är att de flesta elever vid fortsatta studier lyckas nå godkända betyg, men att man inte genomfört någon uppföljning av hur det går för eleverna (se vidare avsnitt Kvalitetsarbete).

På grund av att inga betyg sätts under tiden i Rydbergsskolan samt att man inte genomför någon uppföljning av hur väl nyanlända elever lyckas i sina studier kan inte Skolinspektionen göra någon bedömning av elevernas måluppfyllelse.

Kartläggning och validering av de nyanlända elevernas kunskaper

Av Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever framgår att det är viktigt att det individuella stöd och den undervisning eleven får planeras och utgår från elevens kunskaper och styrkor och inte i första hand fokuserar på elevens eventuellt bristande förmåga. För att få en så god bild som möjligt av elevens kunskaper och förmågor är det av stor vikt att klasslärare och ämneslärare samarbetar med modersmålsläraren eller den lärare som ger studiehandledning på modersmålet. Eleven och skolan behöver tid för att eleven ska kunna visa sina kunskaper och för att skolan ska kunna dokumentera dem. Kartläggningen kan inte ske vid något enstaka tillfälle utan måste genomföras stegvis. Lärarna i de olika ämnena behöver få insikt i vad och hur eleven tidigare har lärt sig för att kunna förstå elevens tänkande och stödjande lärandet. Eleven måste få hjälp att förstå det som sker på lektionerna och vad som förväntas av henne eller honom.⁵

Enligt kommunens och Rydbergsskolans dokumentation är det meningen att nyanlända elevers tid vid mottagningsenheten ska innebära en gedigen kartläggningsfas av allt

⁵ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 12 f.

vad eleven kan, där eleven och föräldrarna också ska vara aktiva. Av mottagningsenhetens kvalitetsredovisning framgår dock en bedömning att skolan behöver bli skickligare på att kartlägga och diagnosticera för att kunna planera för elevernas fortsatta lärande. Intervjuade lärare menar att de inte har tillgång till den kompetens eller de testmetoder och diagnoser som krävs för att kunna kartlägga elevernas kunskaper i övriga ämnen. I intervjuerna med eleverna blev det tydligt att det som är i fokus under kartläggningsfasen är elevernas språkförmåga. En elev uttrycker "De frågar bara efter hur många år man gått i skolan, inte efter vilka ämnen man läst".

Vid övergången till hemskolan beskriver Rydbergsskolans lärare i en individuell utvecklingsplan nuläget i elevens skolarbete utifrån baskunskaper och begreppsbyggnad, läs- och skrivförmåga enligt LUS, matematik, omvärldsorientering och eventuella åldersadekvata ämneskunskaper. Språkutveckling bedöms utifrån elevens kommunikativa förmåga att lyssna, förstå och göra sig förstådd och lärarens bedömning av svenska som andraspråksfärdigheten och modersmålslärarens bedömning av kunskapsutvecklingen i modersmålet. Intervjuade lärare vid Alfred Dalinskolans betonar att denna dokumentation är väldigt bra och ger en bild av eleven som de har nytta av, men att där ju också finns stora luckor som de själva inte har metoder för att fylla i. Lärarna betonar att det fortfarande är så mycket som de nyanlända eleverna inte kan, och att de kunskaper som de har kanske inte nödvändigtvis är de kunskaper den svenska skolan frågar efter. Lärare i modersmål menar att de ser att många elever tappat självförtroendet kring vad de kan, eftersom fokus i lärares bedömning av dem oftast tenderar att ligga på deras brister. Deras bild får stöd i forskning där nyanlända elever vittnar just om att de upplever att de hålls tillbaka eller har svårt att hitta sin plats i skolan.⁶

Skolinspektionen bedömer att Jönköpings kommun behöver utveckla sitt arbete med att stegvis och under längre tid kartlägga det som de nyanlända eleverna kan inom skolans olika ämnen. Vidare behöver respektive skola utveckla sitt arbete så att lärarna i högre utsträckning fokuserar på det som är elevernas styrkor och att de använder sig av dessa i planeringen av undervisningen.

Undervisning så att det motsvarar rätten till grundläggande utbildning

Forskning visar på att ämnes- och språkkunskaper bör utvecklas successivt och hand i hand, att andraspråksinläring sker bäst med ett ämnesinnehåll, dock med stöd i förstaspråket.⁷ Av Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att det är viktigt att skolan tar till vara elevens ämneskunskaper och utvecklar dem vidare. Det är därför viktigt att den lärare som ger studiehundledning på elevens modersmål, läraren i ämnet modersmål, läraren i svenska som andraspråk och ämnesläraren stödjer elevens lärande genom att visa på olika verktyg och också hjälper eleven att utveckla en god studieteknik.⁸

⁶ Wigg, Gilliam

⁷ Norén

⁸ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 14 f.

Av kommunens dokumentation framgår att läsinlärn timer för elever med ingen eller bristfällig skolgång ska ske på elevens modersmål. Av mottagningsenhetens kvalitetsredovisning från 2007/2008 framgår att det skett en förbättring avseende läromedel och material som används i modersmål i och med att de blivit mer lättillgängliga och pedagogiska samt anpassade till svenska skolsystemet. I kvalitetsredovisningen beskrivs dock ett behov av att utveckla viss ämnesundervisning på modersmålet i syfte att öka måluppfyllelsen för vissa elever.

Även om Jönköpings kommun arbetar för att eleverna ska utveckla både sina ämnes- och språkkunskaper har granskning visat att eleverna vid Rydbergsskolan inte får tillgång till undervisning i skolans alla ämnen. Intervjuade elever uppger att de framför allt saknar undervisning i engelska, som de ser tydliga behov av att kunna. Av skolans dokumentation och av intervjuerna med lärarna framkommer vidare att idrottsundervisning enbart kan bedrivas varannan vecka, och rektorn betonar svårigheter att få tillgång till specialsalar för att kunna bedriva undervisning i naturorienterade ämnen och teknik. Rektorn menar att anledningen till att skolan inte erbjuder undervisning motsvarande utbildningen i grundskolan är att skolan ger en introduktionsutbildning. Intervjuade lärare berättar vidare att de inte undervisar utifrån kursplanerna i alla ämnen utan i stället använder sig av Rädda barnens STOP-modell, vilket enligt dem ger en strukturerad och bra undervisning. Intervjuade elever är heller inte medvetna om att det finns kursplaner som styr vad de ska kunna inom olika ämnen.

Av skollagen framgår att utbildningen i grundskolan ska syfta till att ge eleverna de kunskaper och färdigheter och den skolning i övrigt de behöver för att delta i samhällslivet. Den ska kunna ligga till grund för fortsatt utbildning inom gymnasieskolan.⁹ Enligt grundskoleförordningen ska grundskolan ha ändamålsenliga lokaler.¹⁰ Vidare framgår av skollagen utbildningens ämnen och ämnesgrupper.¹¹ Det framgår att det för varje ämne finns en kursplan som anger de mål som undervisningen ska sträva mot och de mål som eleverna ska ha uppnått efter det femte och det nionde skolåret.¹² Om en elev inte kan få utbildning som i rimlig grad är anpassad efter elevens situation och förutsättningar, får styrelsen efter att ha hört elevvårdskonferensen besluta om anpassad studiegång för eleven. Därvid får avvikelser göras från timplanen.¹³

Skolinspektionen vill uppmärksamma Jönköpings kommun på att utbildning för nyanlända grundskoleelever ska ske inom ramen för grundskolan och att skollagens och grundskoleförordningens krav på ändamålsenliga lokaler och tillgång till undervisning i alla ämnen utifrån kursplanerna även gäller dem. Vidare framgår det tydligt av grundskoleförordningen att det, om det ska göras avvikelser från timplanen, är elevens situation och förutsättningar som ska ligga till grund för ett beslut om anpassad studie-

⁹ 4 kap. 1 § första stycket skollagen

¹⁰ 1 kap. 4 § första stycket grundskoleförordningen

¹¹ Bilaga 3, skollagen

¹² 2 kap. 6 § grundskoleförordningen

¹³ 5 kap. 10 § första stycket grundskoleförordningen

gång och inte organisatoriska svårigheter i skolan eller bristande tillgång till lämpliga lokaler att bedriva undervisningen i. Skolinspektionen bedömer därför att det är väsentligt att kommunen vidtar åtgärder så att nyanlända elever får tillgång till utbildning som är likvärdig med övrig utbildning inom grundskolan.

Bedömning och Betygsättning

Så länge eleverna går i Rydbergsskolan får de inga betyg, utan enbart skriftliga omdömen. Intervjuade lärare har ingen förklaring till varför de inte sätter betyg, annat än utifrån att eleverna ju inte får undervisning i ämnena utifrån kursplanerna. Av mottagningsenhetens kvalitetsredovisning från 2007/2008 framgår att det finns personal som inte har rimliga förväntningar på nyanlända elever och intervjuade lärare betonar att eleverna inte alltid har de färdigheter och kunskapskvaliteter med sig som den svenska skolan kräver. Sammantaget ger dokumentation och intervjuer en indikation om att det inte är rimligt att förvänta sig att någon elev som inte kan svenska, kan nå målen enligt kursplanerna.

Skolinspektionen har i samband med kvalitetsgranskningen gått igenom samtliga kursplaner för grundskolan för att kontrollera vilka krav som ställs på elevernas förmåga att tala och skriva svenska och vilka krav på kunskaper om svenska eller västerländska förhållanden som verkligen finns i kursplanerna. Genomgången visar att de svenska kursplanerna inte ställer några krav på att eleven ska behärska det svenska språket för att kunna visa sina kunskaper. Undantag är naturligtvis kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk. Detta innebär att eleven inte behöver kunna svenska för att i övriga ämnen visa sina kunskaper, få dem kartlagda och validerade eller genomgå en prövning. En förutsättning är i stället att eleven har tillgång till tolk, den studiehandledning på modersmålet eleven behöver eller till lärare som talar elevens modersmål. Undervisning i engelska och moderna språk kan med fördel bedrivas helt och hållet på målspråket, det finns i dessa kursplaner inga krav på att eleven ska kunna översätta till svenska eller förstå svenska. Om svenska språket inte används i undervisningen i dessa ämnen kan nyanlända elever inkluderas utan problem. I många kursplaner finns krav på förmåga till analys, självständighet, reflektion, ansvarstagande, kreativitet och kritiskt förhållningssätt när eleven visar sina kunskaper i ämnet. Denna typ av krav är tydligare för högre betygssteg och kan vålla problem för de elever som kommer från tidigare utbildning där motsvarande krav inte funnits. Dessa elever behöver få hjälp att förstå kraven i kursplaner och betygskriterier och få möjlighet att utveckla sin förmåga att visa kunskaperna på det sätt som krävs. Ibland ställer kursplanerna krav på kunskaper om förhållanden i Sverige. Nyanlända elever behöver då få möjlighet att utveckla dessa specifika kunskaper.

Jönköpings kommun betonar i sin dokumentation att nyanlända elever inte kan erhålla betyg i svenska, matematik och engelska eftersom de inte kan tillräckligt med svenska för att kunna genomföra de nationella ämnesproven i dessa ämnen. Grundskoleförordningen slår fast att kommunen är skyldig att genomföra proven. Däremot finns inget krav på att alla elever måste göra dem, eller att betyg inte skulle kunna sättas utan att en elev gjort proven.

Skolinspektionen bedömer att Jönköpings kommun behöver utveckla metoder så att nyanlända elever får visa sina kunskaper inom andra ämnen än svenska på annat språk än svenska, och så att nyanlända elever inte slentrianmässigt anses ha bristfälliga kunskaper som inte räcker för att kunna erhålla betyg. Skolinspektionen bedömer också att skolorna i högre utsträckning behöver ta reda på vilka mål som eleverna faktiskt uppnår inom de olika ämnena, dokumentera dessa, samt tydligt upprätta planer, ibland i form av åtgärdsprogram, för hur eleverna ska ges möjlighet att nå de delar i kursplanerna som de eventuellt inte direkt har möjlighet att nå.

Svenska som andraspråk

Enligt grundskoleförordningen ska undervisning i svenska som andraspråk om det behövs anordnas för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål. Rektorn ska besluta om undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas för en elev och undervisningen ska då anordnas i stället för undervisning i svenska.¹⁴

Vid Rydbergsskolan får samtliga elever undervisning i svenska som andraspråk i stället för undervisning i svenska. Intervjuade lärare uppger att de noga följer kursplanen i svenska som andraspråk när de bedriver sin undervisning. Det är också utifrån den som skolan har utarbetat mål om vad eleverna ska kunna innan de lämnar Rydbergsskolan. Intervjuade lärare menar att det dock inte är säkert att eleverna vid övergången till hemskolan får undervisning i svenska som andraspråk, utan att det varierar mellan olika skolor. Intervjuade lärare vid Alfred Dalinskolan bekräftar bilden och beskriver att nyanlända elever vid deras skola får undervisning i svenska som andraspråk i stället för undervisning i moderna språk, som ett komplement till undervisningen i svenska som de har tillsammans med sin klass. Vid besöket vid Alfred Dalinskolan framgick vidare att det inte var skolans ordinarie lärare i svenska som andraspråk som undervisade de nyanlända, utan att det var tillfällig personal, som saknade utbildning för att undervisa i svenska som andraspråk.

Skolinspektionen bedömer att kommunen behöver vidta åtgärder så att samtliga nyanlända elever får undervisning i svenska som andraspråk i enlighet med grundskoleförordningens krav och enligt kursplanen i svenska som andraspråk.

Skolans beredskap för att förändra sin organisation för att kunna möta elevernas behov

Av Skolverkets allmänna råd och kommentarer för utbildning av nyanlända elever framgår att skolan bör ha beredskap att förändra sin organisation. Stora krav ställs på skolans flexibilitet när det gäller att under läsårets gång kunna ändra sin organisation, t.ex. tjänstefördelning och gruppindelningar, för att på bästa sätt möta nyanlända elevers behov.¹⁵

I januari varje år skickas blanketter till berörda familjer i Jönköpings kommun för anmälan till modersmålsundervisning inför kommande läsår. Utifrån dessa anmälningar planeras sedan modersmålsundervisningen och även i viss mån studiehandledning på

¹⁴ 2 kap. 15–16 §§ grundskoleförordningen.

¹⁵ Skolverkets allmänna råd för arbetet med nyanlända elever, s. 12 f.

modersmålet. Intervjuade lärare i modersmål pekar på att detta förfarande medför att nyanlända elever inte får modersmålsundervisning under sin skoltid på Rydbergsskolan. Lärarna vid Alfred Dalinskolan menar också att trögheten i organisationen medför svårigheter för dem att med en gång kunna erbjuda modersmålsundervisning till alla elever som kommer över till dem under läsårets gång. De elever som ansökt om modersmål inför övergången till hemskolan erbjuds i de fall det bedrivs undervisning i deras modersmål möjlighet att delta i modersmålsundervisning i befintliga grupper.

Skolinspektionen bedömer att Jönköpings kommun behöver genomföra insatser för att höja flexibiliteten i planeringen av modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet så att alla elever som har rätt till det erbjuds möjlighet att delta i modersmålsundervisning.

Studiehandledning på modersmålet

Av kommunens dokumentation framgår det att det är 96 procent av eleverna vid Rydbergsskolan som får studiehandledning på modersmålet. Av rutinerna för överlämning av elever från Rydbergsskolan till hemskolan framgår också att eleven, om den haft tillgång till stödet vid Rydbergsskolan fortsätter att få stödet i möjligaste mån även på hemskolan. Av mottagningsenhetens kvalitetsredovisning från 2007/2008 framgår att enheten för flerspråkighet inte kan tillgodose allas behov av studiehandledning. Där framgår vidare att samarbetet kring elever som behöver studiehandledning inte heller fungerar tillfredsställande. Denna bild bekräftas av intervjuade lärare som poängterar svårigheterna med att få till handledningen så att den verkligen innebär en hjälp för eleven att nå högre måluppfyllelse i olika ämnen. Det framgår vidare av intervjuerna att lärares förståelse för vad studiehandledning innebär kraftigt varierar mellan och inom skolor. Ett vanligt scenario är att eleverna får tillgång till studiehandledning en timme i veckan och att de till detta pass själva får ta med det material som de behöver hjälp med. Något samarbete mellan ämnesläraren och läraren i modersmål förekommer inte alls, och intervjuade lärare i modersmål menar att studiehandledningen inte alltid blir av så hög kvalitet.

Av grundskoleförordningen framgår att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.¹⁶

Skolinspektionen bedömer att Jönköpings kommun behöver tillse att samtliga elever som behöver det får studiehandledning på modersmålet. Vidare bedömer Skolinspektionen att skolorna behöver vidta åtgärder för att öka kvaliteten på den studiehandledning som ges så att den i högre utsträckning hjälper eleverna att nå en högre måluppfyllelse i olika ämnen.

Kvalitetsarbete

När det gäller grundskolan generellt slår skollagen fast att det åligger rektorn att särskilt verka för att utbildningen utvecklas.¹⁷ Läroplanen skriver att skolans verksamhet

¹⁶ 5 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹⁷ 2 kap. 2 § första stycket skollagen.

måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål och att detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas.¹⁸ Avseende nyanlända elever specifikt framgår det av Skolverkets allmänna råd att skolan regelbundet bör se över sina rutiner för mottagning och introduktion, samt utvärdera effekterna av placeringen för den enskilda eleven. Skolan bör bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk kunnat tillgodoses.¹⁹

Rydbergsskolan gör årligen utvärdering av verksamheten i maj inför kvalitetsredovisningen av läsåret. Det görs dock inga systematiska utvärderingar med elever eller föräldrar, utan det är enbart rektor tillsammans med personalen som identifierar framgångsfaktorer och prioriterar förbättringsåtgärder. Inventering av behovet av modersmåls lärare i mars sker utifrån inkomna ansökningar till modersmålsstöd och modersmålsundervisning inför tjänstefördelning av nästa läsår görs av skolledningen på rektors enheten för flerspråkighet varje år. Däremot sker ingen uppföljning av kvaliteten och/eller resultatet av de insatser som genomförts. Uppföljning av övergångarna från Rydbergsskolan till elevens hemskola sker om möjligt i form av besök eller telefonkontakt med avlämnande lärare på Rydbergsskolan. Intervjuade lärare vid Alfred Dalin-skolan menar dock att det inte sker i tillräcklig utsträckning och att de skulle behöva träffas mer för att kunna genomföra kvalitativa uppföljningar. Lärarna vid Rydbergsskolan menar över huvud taget att det är svårt att bedriva ett riktigt kvalitetsarbete i en verksamhet som har så pass kortsiktiga mål som deras vid mottagningsenheten. De upplever att de på grund av att de inte vet i förväg hur många elever som kommer inte förmår skapa kontinuitet i verksamheten. De upplever att de "precis hinner jobba ihop sig" då förutsättningarna förändras och "det blir till att börja om igen".

Skolinspektionen bedömer att Rydbergsskolan under rektorns ledning behöver förbättra sitt arbete med att följa upp vilka resultat utbildningen för nyanlända elever ger, i syfte att höja måluppfyllelsen för dessa elever. Vidare bedömer Skolinspektionen att berörda skolor bör bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk har kunnat tillgodoses.

Sammanfattande bedömning

Intervjuade elever är mycket tacksamma över den utbildning som de får ta del av och framhåller att lärarna är snälla och att undervisningen är varierad och bra genomförd. De uppskattar också det mått av inflytande de har på till exempel val av litteratur att läsa, eller med vilken metod de ska genomföra sina i arbetsuppgifter. Skolinspektionen finner trots elevernas nöjdhet att undervisningen för de nyanlända eleverna inte kan anses vara helt ändamålsenlig.

¹⁸ Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet m.m. 2.8 Rektors ansvar.

¹⁹ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever, s. 17.

Trots medvetenhet i kommunen om vikten av att ämnes- och språkkunskaper ska utvecklas successivt och hand i hand, sker inte undervisning utifrån kursplanernas mål i alla ämnen och eleverna ges inte, på felaktiga grunder, betyg. Att undervisningen inte sker i alla ämnen utifrån elevernas nivå beror dels på en bristande kartläggning av elevernas kunskaper och förmågor, samt på brister i organisation som gör att eleverna inte ges en likvärdig utbildning som elever i övriga grundskolor i kommunen får del av. Vidare får inte alla som behöver det studiehandledning på och undervisning i sitt modersmål.

Skolinspektionens rekommendationer/krav på åtgärder:

Kvalitetsgranskningen visar att det finns en öppenhet och ett intresse för att förbättra och utveckla verksamheten för nyanlända elever i grundskoleålder i Jönköpings kommun. Ett förändringsarbete har initierats och beslut om en förändrad organisation har tagits. Skolinspektionen bedömer utifrån kvalitetsgranskningen att Jönköping kommun inte lever upp till de nationella målen och riktlinjerna när det gäller utbildning för nyanlända elever i grundskoleåldern och har kunnat identifiera ett antal områden att förbättra för att skapa en likvärdig och bättre utbildning för nyanlända elever. Nedanstående punkter visar på vilka områden som måste åtgärdas och inom vilka områden förbättringsåtgärder rekommenderas.

Krav på åtgärder:

- Kommunen måste vidta åtgärder så att nyanlända elever får tillgång till en likvärdig utbildning och behandling i alla avseenden som övriga elever inom kommunens grundskolor. Detta gäller allt ifrån att de får tillgång till undervisning i alla ämnen utifrån kursplanerna och att undervisningen bedrivs i ändamålsenliga lokaler, till att ingen skillnad ska göras avseende vilken lunch de erbjuds. Diskrimineringsombudsmannen har informerats om rådande omständigheter för eleverna i Rydbergsskolan.
- Kommunen och grundskolorna måste utveckla organisation och arbetsformer som innebär ett aktivt arbete för att nyanlända elever ska bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.
- Kommunen måste vidta åtgärder så att samtliga nyanlända elever får undervisning i svenska som andraspråk i enlighet med grundskoleförordningens krav och enligt kursplanen i svenska som andraspråk.
- Kommunen måste vidta åtgärder så att alla elever som har rätt till det erbjuds möjlighet att delta i modersmålsundervisning.
- Kommunen måste tillse att samtliga elever som behöver det får studiehandledning på modersmålet.

Rekommendationer:

- Kommunen behöver utarbeta övergripande riktlinjer för mottagande av samtliga nyanlända elever.
- Grundskolorna behöver utarbeta rutiner för hur mottagandet och introduktionen av nyanlända elever ska gå till.
- Kommunen behöver utveckla arbetet med att stegvis och under längre tid kartlägga det som de nyanlända eleverna kan inom skolans olika ämnen. Kommun behöver vidare utveckla metoder så att nyanlända elever ges möjlighet att visa sina kunskaper inom andra ämnen än svenska på annat språk än svenska, och så att nyanlända elever inte slentrianmässigt anses ha bristfälliga kunskaper som inte räcker för att kunna erhålla betyg.
- Grundskolorna behöver i högre utsträckning ta reda på vilka mål som eleverna faktiskt uppnår inom de olika ämnena, dokumentera dessa, samt tydligt upprätta planer, ibland i form av åtgärdsprogram, för hur eleverna ska ges möjlighet att nå de delar i kursplanerna som de eventuellt inte direkt har möjlighet att nå.
- Grundskolorna behöver utveckla sitt arbete så att lärarna i högre utsträckning i planeringen av undervisningen utgår ifrån elevernas förmågor, intressen och styrkor, ta tillvara elevens ämneskunskaper och utveckla dem vidare.
- Grundskolorna behöver vidta åtgärder för att öka kvaliteten på den studiehandledning som ges så att den i högre utsträckning hjälper eleverna att nå en högre måluppfyllelse i olika ämnen.
- Rydbergsskolan behöver under rektorns ledning förbättra sitt arbete med att följa upp vilka resultat utbildningen för nyanlända elever ger, i syfte att höja måluppfyllelsen för dessa elever.
- Grundskolorna behöver utveckla rutiner för att kunna bedöma i vilken grad de nyanlända elevernas behov av modersmålsundervisning, studiehandledning och undervisning i svenska som andraspråk har kunnat tillgodoses.

Uppföljning m.m.

Skolinspektionen följer upp detta krav på åtgärder inom sex månader från beslutsdatum. Senast inom sex månader från dagen för beslutet, det vill säga den 25 mars 2010 ska Jönköpings kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Lund vilka åtgärder som vidtagits.

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Helena Olivestam Torold
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har också deltagit enhetschefen Lotta Kårlind samt undervisningsrådet Iréne Sehlin och avdelningsjuristen Staffan Opitz.

Kopia till

Jönköpings kommun

Diskrimineringsombudsmannen